

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

УДК 374.73+908 (477)

О.П.РЕЄНТ *

З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ (ДО 90-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ)

Висвітлюються етапи становлення та розвитку Національної спілки краєзнавців України – від створення Українського комітету краєзнавства, розквіту краєзнавства в 1920-х рр., через політичні репресії й повоєнне відродження до структуризації та відновлення діяльності Всеукраїнської спілки краєзнавців. Також розглядаються сучасні суспільно важливі проекти НСКУ як вагомої складової громадянського суспільства.

Ключові слова: краєзнавчі студії, місцева історія, Український комітет краєзнавства, Національна спілка краєзнавців України.

Здобуття Україною незалежності стало могутнім стимулом відродження духовності й історичної пам'яті народу. Небачено розширилися межі наукового пошуку та коло людей, причетних до вивчення і збереження багатовікових культурних традицій. На тлі загального посилення інтересу суспільства до витоків і джерел духовності з кожним роком примножується потенціал й урізноманітнюються функції краєзнавства, зростає його виховна роль.

На початку третього тисячоліття український краєзнавчий загал, який веде свій славетний родовід від літописців часів могутньої Київської Русі та героїчної доби козаччини, має вагомні підстави для відзначення ювілею інституції, що започаткувала 90 років тому організаційне об'єднання розпорощених на українських теренах місцевих осередків дослідників рідного краю.

Кожен, хто цікавиться минулим своєї країни, знаходить теми й сюжети для самостійного наукового пошуку у величезному часовому діапазоні – від періоду трипільської культури до наших днів. Свій слід в історії залишили античні держави Північного Причорномор'я, середньовічні міста-фортеці, запорозькі Січі, блискучі шедеври архітекторів XVIII–XIX ст. Тисячолітні храми та рядова міська забудова давніх часів, що збереглися до наших днів – це те, що ми повинні не тільки досконало вивчити та зберегти, а й передати у спадщину нашим нащадкам.

* *Реєнт Олександр Петрович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора з наукової роботи Інституту історії України НАНУ, голова Національної спілки краєзнавців України*

Для України краєзнавство завжди було не лише міцним фундаментом історичної пам'яті, а й формою самозахисту від ударів долі. Безпрецедентні гоніння російського царизму на українську культуру й мову загрожували ствердженню національної ідеї, і тільки самовіддані зусилля кількох поколінь краєзнавців підтримували у суспільстві інтерес до культури, мови, традицій народу. Обстоювати національні цінності в імперські та радянські часи значило свідомо піддавати свою долю неабияким випробуванням.

Ідея інституції, яка займалася б проблемами місцевої історії, виникла в 1820–1840-х рр. У 1843 р. в Києві створено Тимчасову комісію для розгляду давніх актів, котру зазвичай називали археографічною. В її роботі, поряд зі знайними дослідниками М.Костомаровим, О.Лазаревським, О.Левицьким, М.Максимовичем, В.Іконниковим та іншими, брав активну участь і Т.Шевченко.

Величезне значення для становлення українського краєзнавства мала плідна діяльність Історичного товариства Нестора-літописця при київському Університеті св. Володимира, Одеського товариства історії та старожитностей, Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Харківського історико-філологічного й Подільського церковного історико-археологічного товариств, Товариства дослідників Волині у Житомирі та багатьох інших регіональних об'єднань поціновувачів минувшини рідного краю. Розвитку краєзнавства сприяло й проведено 15-ти археологічних з'їздів, 6 з яких відбулися на території України.

Значну увагу краєзнавству, його освітньо-виховній функції приділяли визначні історики та діячі української культури: М.Драгоманов, І.Франко, М.Грушевський, Д.Багалій, Д.Яворницький та інші, чия плідна праця наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. сприяла розвитку краєзнавства як науки й усвідомленню його нерозривного зв'язку з освітньою галуззю. На думку І.Франка, добре поставлена краєзнавча робота у школі «дає змогу докладно ознайомитись зі своїм краєм і усією Батьківщиною... Адже це перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти – знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, об'єданого організму»¹.

У роки національно-визвольних змагань українського народу, в умовах Першої світової та громадянської воєн виникали й активно функціонували численні краєзнавчі організації, опираючись на підтримку Центральної Ради, гетьманського уряду, Директорії. У 1917 р. в Києві розпочав діяльність Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва під головуванням М.Грушевського. Того ж року з ініціативи художника С.Васильківського у Харкові було засновано товариство «Музей Слобожанщини». Серед вагомих справ, започаткованих у період Української революції, здійснювалися заходи щодо впорядкування могили Т.Шевченка в Каневі, створення Національної галереї, Усеукраїнського «Шевченківського» або «Пам'яткового» музею. У надзвичайно складних умовах українська інтелігенція зуміла не лише зберегти, а й реально примножити краєзнавчі традиції, зробити їх вагомим чинником ствердження національної ідеї.

¹ Франко І. Галицьке краєзнавство // *Його ж.* Зібрання творів у 50 т. – Т.46. – Кн.2. – К., 1986. – С.116.

Провідну роль у розвитку й організації краєзнавчої роботи взяла на себе Українська академія наук. У першому її статуті, затвердженому гетьманом П.Скоропадським 1918 р., йшлося, що інституція «ставити собі на меті, окрім загальних наукових завдань, виучувати сучасне і минуле України, української землі та народу»².

На початку 1920-х рр. у структурі історико-філологічного відділу ВУАН плідно працювали різноманітні комісії краєзнавчого профілю. Етнографічну комісію було створено 1920 р. як секцію Українського наукового товариства. У 1921 р. Етнографічна секція ввійшла до складу академії. З 1925 р. її перейменовано на Етнографічну комісію ВУАН. До неї входили відомі етнографи, краєзнавці: А.Лобода (голова), М.Біляшівський, О.Косач, П.Демуцький, Л.Ревуцький, М.Рудинський, В.Ляскоронський, С.Терещенко, В.Модзалевський та ін. Головним завданням комісії було збирання етнографічних і краєзнавчих матеріалів. До роботи залучалося широке коло вчителів, студентів, культпрацівників, аматорів-краєзнавців (або кореспондентів). Із комісією співпрацювало багато краєзнавчих гуртків та етнографічних товариств на місцях, особливо шкільних, було запроваджено спеціальний «краєзнавчий практикум» для учнівської молоді. Результати досліджень публікувалися в «Етнографічному віснику» та «Бюлетені».

Дослідженням й охороною історико-культурної спадщини займалася утворена 1921 р. Археологічна комісія. Її головою обрали Ф.Шміта, а членами стали М.Василенко, О.Грушевський, А.Дахнович, В.Іконников, Ф.Ернст (секретар), Т.Красицький, М.Макаренко, В.Щербина, Д.Щербаківський, М.Біляшівський (товариш голови) та ін. Краєзнавчими проблемами займалися секції етнографії, музеєзнавства, історії мистецтва.

Активну роботу щодо розробки краєзнавчих питань розгорнула секція етнографії, етнології і краєзнавства науково-дослідної кафедри історії України. Її у жовтні 1921 р. у Харкові створив академік Д.Багалій, який уважав, що вивчення історії окремих регіонів повинно стати першою сходинкою на шляху до побудови загальної концепції минулого України й написання фундаментальних праць. Обґрунтувавши ідею вивчення історії по окремих регіонах (так звана «обласна концепція»), Д.Багалій виступив засновником наукової школи, котра відіграла важливу роль у розвитку системних регіонально-історичних досліджень. Секцію очолював О.Ветухов, в її роботі брали участь П. та О. Ковалевські, Я.Риженко, П.Білецька. Одним із головних напрямів діяльності були краєзнавчі й етнографічні експедиції та екскурсії.

Глибокою зацікавленістю відзначалася діяльність Київської комісії краєзнавства при ВУАН, утвореної в листопаді 1922 р. До її складу входили такі знані діячі, як А.Лобода (голова), В.Лучицький (заступник), О.Фомін, І.Шмальгаузен, М.Птуха (заступник), В.Липський, П.Тутковський, М.Василенко, М.Шарлемань та ін. У 1923 р. затверджено президію комісії: А.Лобода (голова), М.Птуха, Д.Белінг (секретар), В.Лучицький. Головним завданням інституції було об'єднання краєзнавчих осередків і координація

² Статут Української академії наук у Києві // Історія Академії наук України: 1918–1923: Документи і матеріали. – К., 1993. – С.167.

їхньої роботи, з'ясування стану краєзнавства в Україні та сприяння його поширенню, науково-дослідна діяльність, складання довідників, посібників, програм, пробудження інтересу до краєзнавчих студій на місцях.

Численними практичними справами сповнена діяльність створеної 1923 р. Харківської комісії краєзнавства під керівництвом Д.Зеленіна та О.Федоровського. Велику допомогу цьому координаційному центру надавали «патріархи» харківського краєзнавства академіки Д.Багалій та Д.Яворницький. У роботі комісії також брали участь С.Таранушенко, О.Синявський, О.Івановський.

Наприкінці 1923 р. в Україні було створено третю академічну краєзнавчу комісію – Одеську, під головуванням С.Дложевського, директора місцевого історико-археологічного музею. Наскільки плідно вона працювала, свідчить хоча б той факт, що дослідникам рідного краю, незважаючи на труднощі, удалось налагодити видання «Вісника Одеської комісії краєзнавства», зібрати необхідну для постійної роботи бібліотеку. У діяльності інституції брали участь Д.Яворницький, Г.Цомакіон, В.Селінов, В.Стратен, Ф.Камінський, О.Трефільєв. Р.Волков очолював етнографо-діалектологічну секцію, М.Слабченко – соціально-історичну. Філії комісії працювали в Тирасполі й Херсоні. Її члени займалися розкопками Ольвії, Березані, Усатова. Учасники археологічної секції склали археологічну карту краю.

Відзначаючи позитивну роль краєзнавчих комісій, академіки В.Липський, А.Кримський, А.Лобода у звіті Президії ВУАН наголошували: «Разом з тим необхідним є те, аби принаймні центральні комісії краєзнавства у Києві, Харкові і Одесі користувались в урядових установах правами й авторитетами, які відповідають їх державному та науковому значенню»³.

В окремих округах почали створюватися громадські краєзнавчі товариства (1920 р. – в Ізюмському й Роменському; 1922 р. – у Волинському та Житомирському; 1923 р. – у Коростенському, Лубенському, Одеському; 1924 р. – у Чернігівському; 1925 р. – у Дніпропетровському, Луганському, Мелітопольському). Основними завданнями цих товариств були наукова обробка даних, що стосуються «продуктивних сил» округу, району; поширення відповідних відомостей про край; заохочення «широких мас» до вивчення своєї місцевості. Краєзнавчі товариства займалися також освітньою й видавничою діяльністю: організували лекції, екскурсії, подорожі, створювали бібліотеки тощо.

Потреба у краєзнавчому науковому центрі ставала дедалі виразнішою. Вона знайшла відображення у створенні Чернігівського інституту краєзнавства. Його керівне ядро (А.Верзилов, С.Воробйов, В.Дубровський та ін.) у жовтні 1924 р. провело губернську краєзнавчу конференцію, на яку зібралося понад 80 осіб. Інститут планувався як самостійна юридична організація з відділеннями в округах. За статутом, затвердженим Чернігівським губвиконкомом, головне завдання його полягало в об'єднанні наукових установ, товариств, організацій, вишів, адміністративних і господарських установ Чернігівщини та окремих осіб для вивчення її у «природно-історичному, соціально-економіч-

³ Тронько П.Т. Національна спілка краєзнавців України: сторінки історії: Книга-альбом. – К., 2010. – С.13.

ному та культурно-історичному відношеннях». М.Грушевський особисто опікувався станом справ інституту, у липні 1924 р. він приїздив до Чернігова й зустрічався з керівниками цієї установи.

Плідно працювали на ниві краєзнавчого руху історичні кафедри інститутів народної освіти. Із 1925 р. було створено спеціальні наукові кафедри краєзнавства. Так, наприклад, у Донецькому ІНО відкрилася науково-дослідна кафедра з вивчення Донецького басейну. Робота проводилася у секціях: соціально-історичній з підсекціями археології та освіти й культурної праці та вивчення природних багатств Донбасу.

Одеське товариство при ВУАН, створене 28 березня 1926 р. під керівництвом М.Гордієвського, займалося вивченням культурних течій у регіоні, підготовкою літописів окремих населених пунктів, підприємств, організацій. Донецьке товариство, засноване 1926 р., зробило помітний внесок у розвиток музейництва. Полтавське товариство під керівництвом В.Щепотьєва займалося виявленням та опрацюванням пам'яток української матеріальної й духовної культури.

Цікаві завдання вирішували кабінети краєзнавства, одним з яких був Кабінет із вивчення Поділля, заснований при Вінницькій філії Всенародної бібліотеки України навесні 1924 р. Під керівництвом В.Отамановського він, зокрема, займався консолідацією місцевих наукових сил, розробкою питань краєзнавчої бібліографії, популяризацією історичних знань, виданням відповідної літератури. У планах кабінету була підготовка «Бібліографії Поділля», циклу розвідок місцевих дослідників, створення «Енциклопедії поділлязнавства». Велика увага приділялася вивченню й охороні пам'яток старовини та мистецтва. Фактично кабінет став координаційним центром із дослідження історії, економіки, природи, охорони пам'яток Поділля. Аналогічні інституції діяли у Черкасах, Миколаєві, Умані.

Харківська Слобожанська комісія стала ініціатором проведення I Всеукраїнської краєзнавчої конференції 28–31 травня 1925 р., на яку зібралися 75 делегатів – представники 22 місцевих осередків з усіх регіонів України. У доповіді секретаря ВУЦВК О.Буценка зазначалося, що «краєзнавство – це одне з найважливіших завдань відродження нашого господарства, яке може відбутися лише при новому і точному облікові природних багатств і всіх продуктивних сил країни»⁴. Широку дискусію на форумі викликала інформація О.Лазаріса про сучасний стан краєзнавства. Поряд із визначенням основних шляхів діяльності («вростати в широкі кола робітничо-селянських мас, найщільніше зв'язуватись з краєзнавцями на місцях, зробити краєзнавство цілим рухом»), він фактично закликав нищити всю роботу старих краєзнавців-дослідників і вчених. Проти таких настанов рішуче виступили Д.Багалій, М.Яворський, О.Яната, М. Шарлемань⁵. У зверненні до всіх краєзнавчих організацій зазначалося: «Перша Всеукраїнська конференція з краєзнавства була першою

⁴ Тронько П.Т. Українське краєзнавство в ХХ столітті (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців). – К., 2002. – С.23.

⁵ Тронько П.Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми: До III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців. – К., 2003. – С.39.

спробою виявити краєзнавчі сили УСРР, зробити перший підсумок досягнень, здобутих уже в краєзнавчій роботі, з'ясувати умови роботи та перспективи її, об'єднати краєзнавчі сили України. Конференція показала силу і життєдайність краєзнавчого руху»⁶.

Ідея створення краєзнавчого наукового центру реалізувалася, коли I Всеукраїнська краєзнавча конференція обрала Український комітет краєзнавства (УКК) при Головнауці, який складала постійний орган із 15 осіб (М.Яворський, Д.Багалій, О.Яната, М.Криворотченко та ін.) і правління з 42 представників окружних краєзнавчих осередків та зацікавлених державних і громадських організацій. На увічнення цієї події в листопаді 1998 р. у Харкові було відкрито меморіальну дошку на будинку, де працював УКК. У жовтні 1926 р. Президія Укрголовнауки затвердила новий склад комітету, увівши до нього В.Левицького, М.Волобуєва, В.Гериновича, К.Дубняка, С.Рудницького. Завдання, викладені в «Положенні про УКК», передбачали облік, систематизацію й організацію всієї краєзнавчої роботи; розробку планів і програм різних галузей краєзнавчої роботи; вивчення її форм і методів; загальне організаційне й наукове керування роботою існуючих краєзнавчих організацій та утворення нових; зв'язок із центральними, науковими, державними та господарськими установами й організаціями; участь у наукових і громадських з'їздах, що мають відношення до краєзнавчої роботи.

Для надання краєзнавчому руху масовості Український комітет краєзнавства запровадив інститут кореспондентів, на яких покладалося завдання організації відповідних осередків. У програмі роботи кореспондентів УКК, опублікованій у журналі «Краєзнавство» (№1 за 1927 р.), передбачалося збирання даних про наявність новостворених осередків, читання доповідей на краєзнавчі теми, про матеріали з питань краєзнавства, що вміщувалися в місцевій пресі. Окремо збиралися дані про ентузіастів краєзнавства і сферу їх зацікавлень. Про досвід та ефективність роботи Українського комітету краєзнавства в ті часи свідчить реальне зростання краєзнавчих організацій і осередків. Якщо 1925 р. в республіці налічувалося 5 товариств, 11 гуртків у 5 округах, то на 1 січня 1929 р. вже діяло 51 товариство, 658 гуртків у 32 округах⁷. Комітет усебічно сприяв дослідженню історії населених пунктів України, вивченню окремих промислових і сільськогосподарських підприємств, розробці наукових засад пам'яткоохоронної роботи. Взаємозбагаченню, обміну набутим досвідом значною мірою сприяли творчі зв'язки УКК із Центральним бюро краєзнавства, краєзнавчими організаціями інших республік СРСР та зарубіжних країн. Зокрема, зі звіту комітету за 1929 р. довідуємося, що він підтримував тісні контакти з 61 краєзнавчою організацією у союзних республіках та з 8 зарубіжними⁸.

Незважаючи на певні труднощі, здебільшого матеріального характеру, 1927 р. співробітникам Українського комітету краєзнавства вдалося налаго-

⁶ Звернення редколегії журналу «Краєзнавство»: 80 років Всеукраїнській спілці краєзнавців // Краєзнавство. – 2005. – №1/4. – С.13.

⁷ Тронько П.Т., Прокопчук В.С. Український комітет краєзнавства: історія становлення й наслідки діяльності // Там само. – 2010. – №1/2. – С.81.

⁸ Тронько П.Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). – К., 2000. – С.50.

дити у Харкові видання науково-методичного журналу «Краєзнавство», розрахованого як на фахівців, так і на широкий краєзнавчий актив. Матеріали, опубліковані на його шпальтах у 1927–1930 рр., дають яскраве уявлення про основні напрями краєзнавчої роботи, реальні здобутки місцевих організацій, окремих краєзнавців. Упродовж 1927 р. світ побачили 3, у 1928–1929 рр. – по 10, у 1930 р. – 5 номерів. Редакція часопису вбачала своїм завданням «об'єднати краєзнавчі сили, піднести їх роботу на наукову основу, поставити перед краєзнавцями актуальні проблеми, висунути сучасним життям».

Одним зі своїх головних завдань Український комітет краєзнавства вважав підготовку та облік кадрів для відповідної роботи. Завдяки зусиллям УКК 1928 р. масовий краєзнавчий рух охопив 32 округи республіки, запроваджувалися спеціальні курси, кореспонденти комітету читали лекції, проводили семінари. Інституція запровадила унікальні форми роботи, які сприяли переростанню краєзнавства в масовий рух. Так, було ініційовано складання докладної бібліографії методичних матеріалів, почалося створення центральних карто- й фонотек краєзнавчих об'єктів.

Реальним кроком уперед у заснуванні наукових форм краєзнавства стала діяльність на цій ниві визначного українського історика М.Грушевського. Утворені ним 1924–1925 рр. при кафедрі історії України комісії порайонного дослідження (Києва, Правобережної, Лівобережної, Полудневої, Західної України) ставили розробку краєзнавчих проблем на рівень високих вимог академічної науки, утворювали, за словами самого М.Грушевського, «асоціацію порайонного дослідження історії України»⁹. Отже у 1920-х рр. академічні установи України набули цінний і важливий досвід краєзнавчих досліджень, їх безпосередньої організації на місцях, залучення до цієї справи широких кіл громадськості. На початку 1930-х рр. в республіці налічувалося понад 30 тис. краєзнавців.

В умовах активного формування тоталітарної системи, панування вульгарно-соціологічних схем демократичний за своїм характером краєзнавчий пошук не вкладався в тогочасні історичні концепції, не узгоджувався з монопольним правом комуністичних ідеологів на істину. Саме це і стало однією з причин ліквідації численних краєзнавчих організацій, масових репресій у середовищі самовідданих дослідників рідного краю. Звинувачені в «українському буржуазному націоналізмі», «ідеалізації патріархальщини», «зв'язках» з міфічними «контрреволюційними організаціями» численні краєзнавчі осередки були розгромлені, журнали й профільні видання закриті, сплюндровано велику кількість унікальних пам'яток історії та культури, а найактивніші діячі стали жертвами політичних репресій.

На рубежі 1920–1930-х рр. краєзнавчий рух в Україні поступово згортався. Зі шпальт газет і журналів дедалі частіше лунали звинувачення на адресу Українського комітету краєзнавства, окремих його діячів, яким приписувалися «націоналізм», участь у різноманітних «ухилах», «контрреволюційній діяльності». Так, журнал «Советское краеведение» (№2 за 1931 р.) прямо звинувачу-

⁹ *Верменич Я.В.* Питання історичного краєзнавства // Український історичний журнал. – 1998. – №2. – С.95.

тив УКК в «об'єднанні опортуністичних, антирадянських сил», котрі, мовляв, приховувалися під гаслами «академізму, аполітичності». За подібними закидами, як правило, ішли арешти. Саме на основі сфабрикованих справ було репресовано голову Українського комітету краєзнавства М.Яворського, його заступника М.Криворотченка, членів інституції М.Волубуєва, В.Гериновича, С.Рудницького, О.Янату та багатьох інших. Масові незаконні репресії проводилися й на місцях. Їх жертвами стали директори та працівники багатьох музеїв, організатори, члени краєзнавчих товариств, автори й видавці літератури.

Відродження краєзнавства почалося вже в повоєнний час. У 1950-х рр. намітилися позитивні тенденції збільшення випуску друкованої продукції з краєзнавчої проблематики. У цей період у республіці побачили світ цікаві праці з історії Львова, Харкова, Києва, Одеси, Севастополя, Вінниці, Житомира, Луганська, Луцька, Чернігова, окремих промислових і сільськогосподарських підприємств. У перші післявоєнні роки основна увага у краєзнавчій роботі приділялася вивченню й дослідженню історії міст і сіл. Зважаючи на неабияке значення цих студій, 1949 р. при Президії АН УРСР було утворено спеціальну комісію, до складу якої ввійшли провідні історики, літератори, фахівці з інших спеціальностей. На неї покладалося завдання наукової координації досліджень у цій галузі, залучення до їх проведення установ Академії наук, кафедр вищих навчальних закладів, культурно-освітніх організацій.

29 травня 1962 р. ЦК КПУ ухвалив постанову про видання «Історії міст і сіл УРСР». Для її підготовки було створено головну редакційну колегію, до складу якої ввійшли провідні фахівці. Інститут історії АН УРСР здійснював науково-методичне керівництво роботою, головна редакція «Української радянської енциклопедії» – наукове редагування всіх томів, Державна історична бібліотека формувала картотеку краєзнавчої літератури. 26-томна серія стала результатом об'єднання зусиль понад 100 тис. дослідників рідного краю – істориків, працівників культури, учителів, краєзнавців-аматорів. Завдяки цьому виданню всі міста, селища й села України отримали свою біографію, в якій зафіксовано головні історичні етапи їхнього розвитку. Загальний обсяг праці становив 2360 авторських аркушів. У супроводі 9 тис. ілюстрацій тут розміщено 1340 статей з історіями обласних, районних центрів та інших значних населених пунктів, 8619 статей про всі селища міського типу й центри сільрад¹⁰.

Іншим важливим напрямом відродження краєзнавства став громадський рух за увічнення історії українського козацтва. Як відомо, упродовж 1930–1950-х рр. відповідна тематика не перебувала в пошані ідеологічних провідників тодішнього суспільства. Вона поступово зникала з програм наукових досліджень, вилучалася з видавничих планів, сторінок періодичних видань. Із метою увічнення найвидатніших історичних подій, пов'язаних з історією українського козацтва, для збирання, систематизації та зберігання монументальних речей і споруд, матеріальних і музейних знахідок у Запоріжжі, на острові Велика Хортиця, що був одним із важливих центрів Запорозької Січі, пропонувалося створити Державний історико-культурний заповідник, відкри-

¹⁰ Тронько П.Т. Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень: Досвід, проблеми, перспективи. – К., 2001. – С.12.

ти на його території Музей історії запорозького козацтва з п'ятьма діорамами, тематичний садово-декоративний парк та етнографічний відділ. 31 серпня 1965 р. ЦК КПУ, обговоривши записку з цього питання, ухвалив постанову «Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією українського козацтва». Аналогічний документ 18 вересня видав і уряд республіки. Територія острова Велика Хортиця у Запоріжжі загальною площею 3 тис. га оголошувалася Державним історико-культурним заповідником.

Велику увагу дослідники краю приділяли створенню музеїв народної архітектури й побуту в Переяславі-Хмельницькому, Львові, Ужгороді, Києві. Ідея створення у столиці республіки відповідного музею просто неба неодноразово порушувалася представниками наукових і творчих кіл (академіки Б.Патон, М.Рильський, О.Гончар, О.Корнійчук, члени-кореспонденти М.Сиваченко, Ф.Шевченко, доктори наук Г.Логвин, К.Гуслистий, О.Касименко, М.Брайчевський та ін.). У результаті 17 липня 1976 р. відбулося відкриття першої черги Державного музею народної архітектури та побуту України.

Як своє пріоритетне завдання краєзнавці розглядали «увічнення подвигу українського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». На середину 1980-х рр. у містах і селах УРСР було встановлено понад 8 тис. пам'яток воїнам-землякам¹¹. 9 травня 1981 р. в Києві відбулося відкриття меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.». На дніпровських схилах на площі 40 га постав архітектурно-скульптурний ансамбль у складі музейного комплексу, чаші «Вогонь слави», Алеї міст-героїв, майданчика військової техніки часів війни, 7 скульптурних композицій.

У розвитку краєзнавства, його наукових основ велике значення мало створення 1979 р. у структурі академічного Інституту історії відділу історичного краєзнавства, на який, серед інших завдань, покладалася підготовка «Зводу пам'яток історії та культури», котрий буде першим фундаментальним виданням про нерухомі пам'ятки – археології, історії, архітектури, монументального мистецтва, що мають історичну, наукову або художню цінність.

У 1980 р. було започатковано проведення всеукраїнських наукових конференцій з історичного краєзнавства (Вінниця, Полтава, Чернігів, Кам'янець-Подільський, Миколаїв, Луцьк, Черкаси, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Хмельницький). Відбувалися десятки круглих столів, симпозіумів, семінарів, сотні регіональних конференцій. Вони стали науковою школою для сотень краєзнавців, сприяли переростанню краєзнавства у широкий громадський рух.

На хвилі демократичних перетворень і національного піднесення 27 березня 1990 р. в Києві відбувся I Всеукраїнський краєзнавчий з'їзд, який мав статус установчого для Всеукраїнської спілки краєзнавців (ВСК) – спадкоємиці традицій, запроваджених свого часу Українським комітетом краєзнавства. Головою правління спілки було обрано доктора історичних наук, академіка П.Тронька. Відповідно до затвердженого з'їздом статуту, основним завданням діяльності інституції проголошувалося виховання у громадян почуття націо-

¹¹ Тронько П.Т. Історичне краєзнавство... – С.114.

нальної самосвідомості, глибокої поваги до історії, культури, мови, традицій українського народу, а також інших народів, пов'язаних із ним своєю долею, шанобливе ставлення до скарбів рідної природи та культури.

У 1993 р. ВСК поновила випуск репресованого журналу «Краєзнавство». У пам'ять про попередників, котрі стали жертвами тоталітарного режиму, почали видаватися документальні збірники «Репресоване краєзнавство»¹². В усіх областях України постійно виходять у світ краєзнавчі монографії, путівники, буклети, довідники. Встановлено спілчанську премію імені Д.Яворницького¹³.

Краєзнавці нашої країни беруть найактивнішу участь у підготовці масштабного загальнонаціонального видання – науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». У рамках однойменної державної програми (постанова Кабінету Міністрів України №530 від 11 вересня 1992 р.) на сьогодні в усіх областях видано 100 книг, в яких названо сотні тисяч прізвищ громадян, котрі стали жертвами політичних репресій комуністичного тоталітарного режиму, опубліковано унікальні архівні документи, нариси, статті.

25 грудня 1996 р. відбувся II з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців, який підбив підсумки виконання статутних положень, поставив завдання на майбутнє, ухвалив постанову, в якій підкреслювалося, що «демократичне за своїм характером, формами й методами роботи краєзнавство не лише виконує науково-пізнавальні функції, а й сприяє вирішенню назрілих народногосподарських проблем»¹⁴.

У розпорядженні Президента України від 19 жовтня 2000 р. «Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України» Кабінетові Міністрів доручалося «забезпечити підготовку за участю Національної академії наук України “Історії міст і сіл України” в новій редакції»¹⁵. Указ Президента від 23 січня 2001 р. «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні»¹⁶ надав нового поштовху в розвитку краєзнавчого руху. Уряд розробив і схвалив постанову від 10 червня 2002 р. «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 р.»¹⁷, яка, зокрема, передбачала створення наукових центрів краєзнавчих досліджень в АР Крим, областях, містах Києві й Севастополі; розробку програми з курсу «Краєзнавство» для вищих навчальних закладів гуманітарного профілю, загальноосвітніх шкіл, удосконалення підготовки та перепідготовки фахівців із краєзнавчої роботи.

29–30 жовтня 2003 р. відбувся III з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців. Серед головних її завдань проголошувалося зосередження зусиль активу на виконанні вимог указу Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» та практичній реалізації затвердженої постановою Кабінету Міністрів України програми розвитку краєзнавства на період

¹² Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки) / Л.Бабенко, С.Бабенко, Г.Білоус, та ін. – К., 1991. – 480 с.

¹³ Премія імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України / Упор. В.І.Дмитрук, В.М.Дудник, Г.О.Клепак, Р.В.Маньковська. – К., 2009. – 18 с.

¹⁴ Див.: II з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців (25 грудня 1996 р., м. Київ): Матеріали та документи. – К., 1997. – С.84.

¹⁵ Офіційний вісник України. – 2000. – №43. – С.60.

¹⁶ Там само. – 2001. – №4. – С.63.

¹⁷ Там само. – 2002. – №24, т.1. – С.41.

до 2010 р.; забезпечення піднесення наукового рівня загальнотеоретичних розробок; підготовка узагальнюючих праць з окремих напрямів краєзнавства; розширення роботи з популяризації досліджень; залучення громадськості до збереження та популяризації національної історико-культурної спадщини; активізація співпраці з державними установами, науково-дослідними центрами, закладами культури й освіти, політичними партіями та громадськими організаціями, зацікавленими в розвитку краєзнавства; відродження історичної пам'яті українського народу; збереження унікальних природних скарбів рідної землі¹⁸.

Визначальною подією для краєзнавців України стало ухвалення Кабінетом Міністрів України постанови №908 від 16 жовтня 2008 р.¹⁹, за якою, відповідно до ст. 7 закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»²⁰, беручи до уваги «видатні заслуги в забезпеченні розвитку української національної культури», Всеукраїнській спілці краєзнавців надавався статус національної.

З особливим піднесенням сприйняли цю звістку понад 300 делегатів і гостей IV з'їзду спілки, який відбувся 28 жовтня 2008 р. в Києві. Учасники форуму у зверненні зазначали:

«Нам, як літописцям рідної землі, випала висока честь захищати наше історичне минуле, донести до майбутніх поколінь все те, що відбувалось на кожному клаптику української землі, у повному енциклопедичному багатотомному виданні “Історія міст і сіл України”. Національна спілка краєзнавців України закликає українську громадськість наполегливо і принципово відстоювати інтереси та пропагувати досягнення національної культури, втілювати у життя нові ініціативи і важливі загальнонаціональні проекти по об'єднанню українського суспільства, зміцненню авторитету України у міжнародній гуманітарній співпраці»²¹.

12 червня 2009 р. у приміщенні Київського національного університету імені Т.Шевченка відбулися пленум правління Національної спілки краєзнавців України, на якому було схвалено методичні рекомендації з організації роботи регіональних осередків НСКУ у зв'язку з новим її статусом, та нарада «Концептуальні засади організаційно-методичної роботи з підготовки енциклопедичного видання “Історія міст і сіл України”»²².

У 2009 р. Національна спілка краєзнавців України започаткувала новий напрям своєї діяльності – науково-краєзнавчі експедиції. На сьогодні їх відбулося більше десяти (на Полтавщину, Львівщину, Дніпропетровщину, Запо-

¹⁸ Див.: III з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців (29–30 жовтня 2003 р.): Матеріали і документи. – К., 2004. – С.94–95.

¹⁹ Офіційний вісник України. – 2008. – №80. – С.20.

²⁰ Там само. – 1997. – №45. – С.427.

²¹ Див.: IV з'їзд Національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 р.): Матеріали та документи. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.103.

²² Пленум правління Національної спілки краєзнавців України (12 червня 2009 р.): Матеріали та документи / Упор. О.Г.Бажан, В.І.Дмитрук, В.М.Дудник, Г.О.Клепак, Р.В.Маньковська. – К., 2010. – 42 с.

рожджя, Херсонщину, Чернігівщину, Кіровоградщину, Черкащину, Київщину, Вінниччину, Житомирщину). Під час цих заходів розглядаються актуальні питання розвитку українського краєзнавства та внесок краєзнавців у збереження і популяризацію історико-культурної спадщини нашої країни.

24 грудня 2009 р. в Національному музеї літератури України відбулася церемонія відзначення переможців і дипломантів I Всеукраїнського конкурсу на кращий громадський музей. Ініціативу НСКУ активно підтримали музейники з усіх регіонів України. Сьогодні в державі діє понад 6 тис. громадських музеїв, з яких 4 тис. – шкільні. На регіональному рівні в конкурсі взяло участь близько 1000 громадських музеїв, що функціонують у складі підприємств, установ, організацій та як приватні. 103 із них стали переможцями заключного туру²³.

Спіраючись на багаторічний досвід, узагальнений XII Всеукраїнською науковою історико-краєзнавчою конференцією «Освітнянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи» (Івано-Франківськ, 6–7 жовтня 2011 р.), краєзнавці стверджують, що освіта, як визначальний чинник соціально-економічної, культурної, наукової, політичної життєдіяльності суспільства, повинна мати гуманістичний характер і ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях народу, а одним із головних пріоритетів освітньої галузі має стати національне виховання з невід'ємною складовою – краєзнавством, спрямованим на залучення молодого покоління до вивчення історії й культури рідного краю, формування свідомого громадянина, виховання любові до рідної землі. Підсумковим документом обговорення нагальних проблем використання краєзнавчої складової у системі освіти стали рекомендації учасників форуму про запровадження до шкільної програми предмета «Історія рідного краю», до гуманітарного циклу дисциплін у вишах усіх профілів – курсу «Основи краєзнавства», про підготовку відповідних підручників та ін.²⁴

Упродовж 2015 р. відзначаються ювілейні дати в історії Національної спілки краєзнавців України. 90 років тому, у травні 1925 р., під час I Всеукраїнської краєзнавчої конференції було створено Український комітет краєзнавства. 25 років тому, у березні 1990 р., його правонаступницею стала Всеукраїнська спілка краєзнавців, яку очолив академік НАН України П.Тронько (1915–2011 рр.), 100-річчя з дня народження якого також припадає на 2015-й рік.

23 січня 2012 р. було скликано V (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України у зв'язку з необхідністю обрання нового складу її керівних органів та голови (у зв'язку зі смертю 12 вересня 2011 р. незмінного впродовж понад 20 років керівника інституції – П.Тронька). На обласних конференціях делегатами з'їзду було висунуто 149 членів спілки, у роботі форуму брали участь 134 посланці та численні гості. Головою Національної спілки краєзнавців України було обрано члена-кореспондента НАНУ, заступника директора

²³ Перший Всеукраїнський конкурс на кращий громадський музей / Упор. П.В.Бабенко, В.І.Дмитрук, Г.О.Клепак, Р.В.Маньковська, А.О.Перевозник. – К., 2009. – С.2.

²⁴ XII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Освітнянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи», присвячена 200-річчю від дня народження українських просвітителів І.Вагилевича та М.Шашкевича (6–7 жовтня 2011 р.): Зб. мат. – Івано-Франківськ, 2011. – 352 с.

академічного Інституту історії України професора О.Реєнта, котрий, починаючи з 2003 р., був заступником голови НСКУ. За підсумками роботи з'їзду було ухвалено звернення до громадськості нашої країни та постанову, в якій, серед іншого, зафіксовано наступні рішення: президії правління спілки підготувати план заходів з увічнення пам'яті П.Тронька; звернутися до вищих органів державної влади щодо затвердження державної програми розвитку краєзнавства до 2025 р.; розробити пропозиції зі співпраці Національної спілки краєзнавців України з центральними й місцевими органами влади; звернутися до офіційних інституцій стосовно внесення до національного класифікатора професій фаху «краєзнавець»; клопотатися перед Президентом України про встановлення Дня краєзнавця та запровадження звання заслужений краєзнавець України; приділити увагу музейному краєзнавству, сприяти створенню районних краєзнавчих музеїв, підтримати краєзнавців-колекціонерів в їх експозиційно-виставковій діяльності та ін. З'їзд закликав регіональні організації тісно співпрацювати з центральними та місцевими ЗМІ, постійно дбати про поширення кращого досвіду роботи краєзнавчих осередків, окремих літописців рідного краю, брати участь у створенні краєзнавчих теле- й радіопрограм²⁵.

Національна спілка краєзнавців України розробила проект програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р. Її метою проголошується подальший розвиток краєзнавства як «галузі наукових знань», розгортання краєзнавчого руху – невід'ємної складової сучасного громадянського суспільства. Завданнями програми визначено узагальнення теоретичного і практичного досвіду у краєзнавстві; удосконалення його науково-методологічних основ; поглиблення досліджень джерельної бази, розробка галузевих напрямів: історичного, природничого, географічного, етнографічного, культурно-мистецького, освітянського, пам'яткознавчого, музейницького, бібліотечного, туристичного, екологічного краєзнавства; поширення краєзнавчої складової та зміцнення навчально-методичної бази краєзнавства у системі національної освіти; популяризація відповідних досліджень і залучення широких кіл громадськості до збереження історико-культурної спадщини України.

У червні 2013 р. керівний орган НАН України затвердив запропонований Національною спілкою краєзнавців України та Інститутом історії України НАНУ оновлений склад Міжвідомчої координаційної ради з питань краєзнавства при Президії НАН України (33 особи, голова – О.Реєнт, заступники – В.Даниленко, В.Коцур, відповідальний секретар – Р.Маньковська), основним завданням якої визначено координацію наукових досліджень і громадської діяльності у відповідній галузі, науково-методичне забезпечення та контроль за реалізацією завдань державної програми розвитку краєзнавства.

НСКУ підготувала підручник для студентів вищих навчальних закладів²⁶. До його написання було залучено відомих фахівців – краєзнавців, педагогів. Головним завданням уведення курсу краєзнавства в освіту проголошується

²⁵ Див.: В (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2012 р.): Матеріали та документи. – К., 2012. – С.114–115.

²⁶ Основи краєзнавства: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.П.Реєнта. – Х., 2015. – 328 с.

збереження її національного характеру через виховання любові до рідного краю й відродження історичної пам'яті, а метою підручника визначено представлення краєзнавства як комплексної галузі знань про окремо взяті території, виділення її природних особливостей та історико-культурної самобутності у загальноукраїнському контексті, а також формування в молодих людей патріотичних почуттів, поваги до історії своєї малої батьківщини, розуміння необхідності берегти її духовну спадщину. Підручник включає теоретико-методологічні засади науки краєзнавство, характеристику етапів його історичного розвитку, розкриває внесок видатних постатей у формування галузі, специфіку джерельної бази краєзнавства, дає загальну характеристику країв України. Виокремлено природу та історію краю як предмет краєзнавчих досліджень, зазначено роль науково-освітніх, культурних, музейних, пам'яткоохоронних і туристичних закладів у розвитку краєзнавства. Додатки містять документи з розвитку краєзнавства, теми семінарських занять, довідково-інформаційний матеріал, словник основних краєзнавчих термінів, предметний та іменний покажчики, список ілюстрацій.

До 200-річного ювілею Т.Шевченка НСКУ приурочила спеціальне видання²⁷, де комплексно розглядається краєзнавчий аспект шевченківської теми у всеукраїнському контексті. До публікації ввійшло 26 підготовлених дослідниками з усіх областей України нарисів, кожен з яких висвітлює місця, пов'язані з життям і творчістю поета, розповідає про людей, з якими він спілкувався, а також про музеї та пам'ятники Великому Кобзареві. Ілюстративним доповненням до книжки послужили репродукції, архівні документи, світлини пам'ятників тощо.

Також до відзначення 200-річчя Т.Шевченка було проведено XIII Всеукраїнську наукову історико-краєзнавчу конференцію «Краєзнавча Шевченкіана України» (Канів, 24–25 жовтня 2014 р.). У доповідях і повідомленнях охарактеризовано процес зародження та розвиток шевченківських традицій у різних куточках нашої країни, розкрито різноманітні аспекти життя та творчості Т.Шевченка. На основі використання широкого комплексу джерел (архівних документів, наукової літератури, матеріалів періодичної преси, творів мистецтва) учасники конференції висвітлили історію творення всенародної Шевченкіани в Україні, показали широку палітру форм і художньо-мистецьких засобів ушанування пам'яті Кобзаря та популяризації його творчої спадщини. 27 березня 2014 р. на історичному факультеті Київського національного університету імені Т.Шевченка відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Киевознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти», присвячена 200-річному ювілею Т.Шевченка та 250-річчю від дня народження М.Берлінського. Її організаторами стали кафедра етнології та краєзнавства КНУ імені Т.Шевченка та Київська міська організація НСКУ. Науковий форум розглянув широку киевознавчу тематику: Т.Шевченко та Київ, ушанування пам'яті Великого Кобзаря; діяльність наукових установ, навчальних закладів і наукових товариств, окремих дослідників у галузі киевознавства; проблеми

²⁷ Україна Тараса Шевченка: історико-краєзнавчі нариси / Упор. Р.В.Маньковська, В.М.Мельниченко. – Х., 2014. – 576 с.

топоніміки, адміністративно-територіального устрою, соціально-економічного розвитку та розвою науки, освіти, культури й мистецтва Києва; питання духовності, повсякденного життя киян. За результатами цих конференцій побачили світ спеціалізовані видання²⁸.

Зусиллями Національної спілки краєзнавців України підготовлено ряд публікацій²⁹. Щоквартально видається спілчанський журнал «Краєзнавство», повні електронні версії котрого за 1927–2011 рр. удоступнено в мережі Інтернет.

Із 2012 р. щорічно у жовтні НСКУ спільно з Переяслав-Хмельницьким державним педагогічним університетом імені Г.Сковороди проводить Усеукраїнський історико-культурологічний форум «Сікорські читання», присвячений ушануванню подвижницької діяльності відомого музейного діяча. Також спілка виступає співорганізатором щорічної Міжнародної наукової конференції «Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри», яка відбувається на базі Одеського національного морського університету.

Національна спілка краєзнавців України підписала угоди про співпрацю з Київським національним університетом імені Т.Шевченка, Національним педагогічним університетом імені М.Драгоманова, Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, Державною архівною службою України, меморандуми про співробітництво з громадською організацією «Вікімедіа Україна» та інформагентством «RegioNews». У рамках реалізації положень цих документів реалізуються спільні заходи. Так, щорічно з 2013 р. у спілці проходить історико-краєзнавча практика студентів 4-го курсу історичного факультету КНУ імені Т.Шевченка та НПУ імені М.Драгоманова. У 2015 р. до справи долучився й Київський університет імені Б.Грінченка.

НСКУ співпрацює з ГО «Вікімедіа Україна» у проведенні фотоконкурсів «Вікі любить пам'ятки» та «Вікі любить Землю», підготовці фотоальбомів, роботі у складі журі конкурсів, до складу яких входили заступник голови спілки Р.Маньковська, відповідальний секретар В.Дмитрук, прес-секретар С.Букет. Спільно з «Вікімедіа Україна» Національна спілка краєзнавців України видала фотоальбом «Вікі любить пам'ятки».

Плідно співпрацює НСКУ з Малою академією наук України, зокрема у проведенні Всеукраїнського конкурсу науково-дослідних робіт членів МАН України. В організації роботи конкурсу та у складі журі від спілки краєзнав-

²⁸ Краєзнавча Шевченкіана України: Матеріали XIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка, м. Канів, 24–25 жовтня 2014 р. – Черкаси, 2014. – 364 с.; Києвознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка та 250-річчю від дня народження Максима Берлінського (м. Київ, 27 березня 2014 р.). – К., 2014. – 476 с.

²⁹ Джерела духовності: Науково-краєзнавчі експедиції Національної спілки краєзнавців України 2009–2013 рр.: Документи та матеріали. – Вінниця, 2014. – 340 с.; Материк краєзнавства: Збірник, присвячений лауреатам премії імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України. – Донецьк, 2013. – 134 с.; Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 20 листопада 2013 р. – К., 2014. – 238 с.

ців беруть активну участь О.Реєнт, Р.Маньковська, В.Дмитрук, О.Гончаров, О.Бажан, Т.Чухліб, В.Томазов, Т.Григор'єва, Г.Братчук та ін.

Національна спілка краєзнавців України заснувала три всеукраїнських краєзнавчих відзнаки. Премія імені Д.Яворницького присуджується щорічно окремим краєзнавцям, колективам або краєзнавчим організаціям та установам за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження й популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю. Її вручення здійснюється в листопаді та приурочується до дня народження знаного дослідника козацтва. Починаючи з 2013 р. премією імені академіка П.Тронька вшановуються окремі краєзнавці за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження та популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю. Відзнака присуджується в номінаціях: за висвітлення науково-краєзнавчої та громадської діяльності П.Тронька; за науково-організаційну і просвітницьку діяльність у краєзнавстві; за внесок у музейну та пам'яткоохоронну справу; за видання краєзнавчої літератури. Вручення премії здійснюється в липні, що приурочено до дня народження П.Тронька. Також із 2013 р. присуджується премія імені М.Сікорського – за вагомий внесок у дослідження і збереження культурної спадщини України, розвиток музейної справи. Нагородження її лауреатів відбувається у жовтні, коли народився М.Сікорський, у рамках Всеукраїнського історико-культурологічного форуму «Сікорські читання», що проходить у Переяславі-Хмельницькому. У 2014 р. за рішенням президії правління НСКУ грошову винагороду премій вирішено перерахувати Збройним силам України.

Оскільки 2015-й рік для Національної спілки краєзнавців України – ювілейний, основні питання в її діяльності присвячуються відзначенню 90-річчя НСКУ та 100-річчя П.Тронька. Уже в січні цього року київському міському голові було подано документи та матеріали щодо перейменування однієї з вулиць міста на честь академіка П.Тронька. Серед запланованих ювілейних заходів можна виокремити Міжнародну наукову конференцію «ХІХ Слобожанські читання»; Всеукраїнську наукову конференцію «Искать и удивляться значит то же», присвячену 100-річчю від дня народження П.Тронька, яка відбулася в Національному літературно-меморіальному музеї Г.Сковороди на Харківщині; урочистий пленум правління НСКУ 27 травня 2015 р. у Харківському національному університеті імені В.Каразіна; вручення премії імені академіка П.Тронька; наукові конференції до 100-річчя П.Тронька в Інституті історії України НАНУ та Київському національному університеті імені Т.Шевченка; численні ювілейні виставки, краєзнавчі читання, круглі столи, видання літератури за затвердженими планами регіональних і місцевих організацій НСКУ та ін. Крім того, провідна організація краєзнавців нашої країни впродовж 2015 р. планує опублікувати збірники «Національна спілка краєзнавців України в інформаційному просторі України», «Літопис Національної спілки краєзнавців України (2008–2015)». Ювілеєм присвячуватиметься й випуск чергових номерів журналу «Краєзнавство».

Президент України

Національній спілці
краєзнавців України

Шановні друзі!

Щиро вітаю дослідників минушини міст і сіл із 90-річчям від дня заснування Національної спілки краєзнавців України.

31 травня 1925 року було утворено Український комітет краєзнавства як постійно діючий орган. На жаль, проіснував він недовго. В умовах активного формування тоталітарної системи численні осередки комітету було розгромлено, випуск тематичних видань припинено, зруйновано безліч пам'яток історії та культури, знищено музейні експонати, а найактивніші діячі краєзнавства стали жертвами політичного терору. Лише в останні роки існування Радянського Союзу зусиллями подвижників, які понад усе любили рідну землю, вдалося відродити краєзнавчу спілку.

Вам випала велика честь працювати пліч-о-пліч з Героєм України, академіком Петром Троньком, який доклав чимало зусиль, аби врятувати від знищення значну кількість національних скарбів. У цьому році виповнюється 100 років від дня його народження. Світла пам'ять про академіка Тронька і його самовіддану працю назавжди залишиться у наших серцях.

Сьогодні Національна спілка краєзнавців України продовжує примножувати свої славні традиції, невтомно захищаючи вітчизняну історію і культуру. Праця її дослідників є невичерпним джерелом для виховання нової генерації українців, духовної та інтелектуальної еліти нації.

Бажаю усім міцного здоров'я, щастя, добробуту і нових звершень в ім'я нашої країни.

Петро ПОРОШЕНКО

The article covers the stages of formation and development of National Union of Researchers of Local History of Ukraine from the Ukrainian Committee of Local History foundation, the local history flourishing in 1920s, through political repressions and after-war revival to the structuration and renewal of All-Ukrainian Union of Researches of Local History function. In addition, author lightens up the modern socially important projects of NURLHU as the significant part of civil society.

Keywords: regional studies, local history, Ukrainian Committee of Local History, National Union of Researchers of Local History of Ukraine.

